

## Koronapandemia — kenen kriisi?

Poikkeuksellinen aika vaatii poikkeuksellisia toimia. Käsillä on Sosiaalilääketieteellisen aikakauslehden Kriisi-teemanumero, joka on kymmenellä vertaisarvioidulla artikkelilla laajin koskaan julkaistu numeromme. Lehtemme fokuksessa terveys ja hyvinvointi kietoutuvat yhteen yhteiskunnallisen ja sosiaalisen kanssa. Koronaviruksen aiheuttamalla pandemiolla, jos millä, on vaikutuksia niin yksilöiden terveyteen kuin yhteiskunnan toimintaan. Teamanumeron artikkelit tarjoavat tieteellisesti tutkittua tietoa maailmanlaajuisen koronapandemian seurauksista suomalaisen yhteiskuntaan ja suomalaisiin.

Koronapandemia on laajuudellaan ja nopeudellaan haastanut tutkimuksen tekemisen ja tieteellisen näytön osoittamisen. Tieteen tekeminen, olipa kyseessä sitten rokotteiden kehittäminen tai vaikkapa kansanterveydellisten toimenpiteiden vaikuttavuuden arviointi, vaatii yleensä aikaa. Tutkimustiedon kertymiseen kuuluu itsekorjaava mekanismi: tutkimusnäytön tulee olla läpinäkyvää, muiden tulee kriittisesti pystyä arvioimaan näyttö, ja tulosten tulee olla toistettavissa.

Akuutti kriisitalanne, joka uhkasi romahduttaa sairaanhoitokapasiteetin, johti siihen, että useat päätökset koko yhteiskuntaa koskevista toimenpiteistä jouduttiin tekemään ilman kunnollista tietopohjaa. Jo pelkkä tilanteen epidemiologinen arviointi oli asiantuntijoille haastavaa tietopohjan puutteista johtuen. Lisäksi tutkimusten suunnittelu ja koordinointi oli tutkijoille sekavassa tilanteessa vaikeaa. Vaatimukset nopeasta tiedonjakamisesta niin sanottuina preprint-versioina on johtanut valtavaan määrään myös huonolaatuisia tutkimuksia. Poikkeuksena tästä on rokotteiden kehittäminen, joka valmistui ja on-

nistui ennennäkemättömän nopeasti laatuvaatimuksista tinkimättä.

Olimme kiinni ajassa, kun lähdimme suunnittelemaan teemanumeroa heinäkuussa 2020, muutama kuukausi poikkeusolojen julistamisen jälkeen. Tietoinen valinta oli, että noudatamme tälläkin kertaa Tieteellisen seurain valtuuskunnan ohjeistamaa vertaisarvioinnin prosessia (1), johon olemme sitoutuneet ja joka varmistaa tiedejulkaisujen laadun mutta vie samalla aikaa. Valmistaa tulikin yli vuosi myöhemmin. Toki halusimme julkaista tutkimustulokset mahdollisimman nopeasti tilanteessa, jossa virus ja pandemia etenevät höyryjunan lailla ja vain muutos oli varmaa. Normaalin tiedejulkaisuprosessin noudattamisen riskinä oli, että lehden ilmestyessä koko pandemia oli ohi ja unohdettu, ja julkaistavat tulokset olisivat menettäneet osan ajankohtaisuuttaan ja yhteiskunnallista relevanssiaan. Nyt tiedämme, että näin ei ole.

Koronakriisi määrittäyty monella tasolla ja tavalla poikkeamaksi normaalista asioiden tilasta. Kansainvälinen yhteisö ei ollut valmistautunut siihen, että virus leviää niin nopeasti maasta ja maanosasta toiseen matkustavien ihmisten mukana. Viruksesta tuli hetkessä kehittyneitä maita ja niiden väestöä uhkaava kriisi, ja vähän myöhemmin myös kehittyvien maiden väestöä laajasti tappava tauti. Kehittyneet maat alkoivat melko nopeasti rajoittaa ihmisten liikkumista paikallisesti ja globaalisti. Ulkonaliikkumiskiellot, etätyösuositukset ja matkustusrajoitukset muuttivat ihmisten arjen hetkessä uudennlaiseksi.

Meille suomalaiselle tilanne merkitsi sosiaalisen kanssakäymisen supistumista ja matkustelun loppumista, mutta myös itseen ja toisiin kohdistuvan kuolemanuhan uudennlaisia läsnäoloa arjessa, osalle myös huolta toimeentulosta. Terveystenhuollon ylikuormittuminen ja pelko sen romahamisesta uhkasi lääkäreiden ja sairaanhoitajien hyvinvointia, jaksamista ja mahdollisuutta huolehtia potilaista (ks. tässä lehdessä Mattilan ym., Ravelinin ym. ja Laukkalan ym. artikkelit työntekijöiden hyvinvoinnista ja johtamisen muutoksesta). Koronapandemialla on ollut seurauksia palvelujärjestelmään (ks. tässä lehdessä Virtasen ym. ja Martinin ym. artikkelit mielenterveyspalveluista), ruokailutottumuksiin (ks. tässä lehdessä Salmivaara ym.) ja toimintarajotteisten elämään (ks. tässä lehdessä Sainio ym.). Kriisi on

nostanut keskusteluun myös täysin uudennlaisia aiheita, kuten kotivara (ks. tässä lehdessä Rautavirta) ja korona-altistusten jäljitystyö (ks. tässä lehdessä Haatainen ym.).

Ihmiset kyselevät edelleen toisiltaan, milloin palaamme normaaliin ja suunnittelevat tulevaisuutta paluuna normaaliin. Koronapandemian myötä syntyneitä kriisejä on kuitenkin vaikea ymmärtää ja tulkita siinä hetkessä, kun asiat tapahtuivat ja tapahtuvat edelleen. Mitkä asiat kriisiytyvät ja mihin uhka kohdistuu? Tilanteen pitkittyessä ja muuttuessa käsitys kriiseistä muuttuu ja on jo muuttunutkin. Kriisi, joka ymmärretään poikkeamana asioiden normaalista tilasta, on Suomessa väistymässä. Voi kuitenkin olla, että varsinainen kriisi on vasta alkamassa. Koronapandemia on luonut uhan, luopumisen ja surun ilmapiiriin myös Suomessa, jossa kuolemat toistaiseksi ovat jääneet vähäisiksi. Ihmiset ovat surreet menetettyä normaalia elämää ja monet ovat kärsineet eristäytyneisyydestä. Voi olla, että pitkäkestoiset vaikutukset ja tapahtumien myötä syntyvät muutokset tuottavat vuosikymmenten kestoisia vaikutuksia 1990-luvun laman tavoin (ks. tässä lehdessä Husson ym. ja Klemetin ym. artikkelit perheiden hyvinvoinnista). Pitkäkestoisessa kriisissä eriarvoisuus voi korostua vielä enemmän kuin pandemian aikana (ks. tässä lehdessä Haarion ym. artikkeli sosioekonomisista terveys- ja hyvinvointieroista). Tämän vuoksi olemme tiedeyhteisönä vasta alussa koronakriisin tutkimisessa.

LIISA HÄIKIÖ  
*Sosiaalipolitiikan professori*  
*Tampereen yliopisto*

RIIKKA LÄMSÄ  
*Päätoimittaja*  
*Sosiaalilääketieteellinen aikakauslehti*

MARKKU PELTONEN  
*Tutkimusprofessori*  
*Terveysten ja hyvinvoinnin laitos*

## LÄHTEET

- (1) TSV. Vertaisarviointitunnus. Helsinki: Tieteellisten seurain valtuuskunta; 2021. Luettu 24.8.2021. <https://www.tsv.fi/fi/palvelut/tunnus>